

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ В РАМКАХ РОБОТИ СЕКЦІЇ ГЕОГРАФІЇ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК

Юрій ОНОЙКО (Кіровоград)

Проаналізовані сучасні методичні аспекти процесу розвитку творчої особистості учня під час занять науково-дослідною діяльністю секції географії Малої академії наук учнівської молоді. Сформульовано ряд пропозицій щодо оптимізації даного процесу.

Проанализированы современные методические аспекты процесса развития творческой личности ученика во время занятий научно-исследовательской деятельностью секции географии Малой академии наук ученической молодежи. Сформулирован ряд предложений по оптимизации этого процесса.

Ключові слова: творча особистість, розумове виховання, організаційно-методичні форми роботи, Мала академія наук учнівської молоді, оптимізація.

Постановка проблеми. Розвиток творчої особистості є одним із найбільш актуальних завдань сучасної середньої школи. Виховати не бездумного виконавця поставлених одностипних завдань, а ініціативну, креативну, здатну діяти творчо особистість, яка вміє аналізувати, порівнювати, узагальнювати, приймати рішення в нестандартних ситуаціях, оперативно знаходити правильні і оптимальні шляхи вирішення ряду проблем, брати на себе ініціативу в складних ситуаціях, є важливою і водночас складною проблемою педагогічної науки.

Аналіз попередніх досліджень. Особливості розвитку творчої особистості учня, методичні аспекти формування наукового світогляду в галузі природознавства, окремі сторони розвитку творчих здібностей учнів під час урочних та позаурочних форм роботи з географії, зокрема в рамках Малої академії наук учнівської молоді України (МАНУМ), вивчалися в роботах М. П. Крачила та В. Серебря [4], О. В. Вовка [2], Л. І. Ковбасенко [3], О. Я. Романіва, В. О. Мартинюка, А. С. Романіва й інших [6], Л. М. Булави, Л. М. Кушніра та О. А. Федія [1], в попередніх публікаціях автора [5].

Формування цілей статті, постановка завдання. Одним із основних завдань роботи такого профільного позашкільного закладу як Мала академія наук є залучення учнів до науково-дослідницької, експериментальної та винахідницької роботи в різних галузях науки та техніки, а також виявлення, розвиток і підтримка обдарованої учнівської молоді, створення умов для її творчої реалізації та розширення наукового світогляду. Особливо важлива роль при цьому покладена на секцію географії МАНУМ, яка виконує функцію виховання творчої особистості юного науковця-природознавця, шляхом формування в нього системи глибоких знань з географії та суміжних дисциплін, вироблення та удосконалення умінь і навичок ефективно організовувати дослідницьку, пошукову та експериментальну роботу в галузі географії та геоекології.

Оскільки автор даної статті протягом останніх років приймає безпосередню участь в організації наукової діяльності школярів в рамках секції географії кіровоградського територіального відділення МАНУМ, спробуємо проаналізувати окремі організаційні та методичні аспекти розвитку творчої особистості учня шляхом залучення його до науково-дослідної роботи з географії Малої академії наук, запропонувати ряд пропозицій щодо оптимізації даного процесу.

Виклад основного матеріалу. Організація науково-дослідної діяльності членів секції «Географія» Малої академії наук здійснюється відповідно до *триєдиної мети роботи секції*. *Навчальна мета* полягає у формуванні в учнів системи глибоких та різносторонніх знань з географії та суміжних дисциплін. *Науково-дослідницька мета* реалізується через оволодіння учнями методологічним арсеналом наукового пізнання загалом та географічної науки зокрема, основами ефективної та раціональної організації наукового дослідження, способами обробки та аналізу первинної інформації, вимогами щодо оформлення та публічного захисту наукової роботи тощо. *Розвиваючо-виховна мета* втілюється у забезпеченні всіх необхідних умов для професійного самовизначення учнів, гармонійного розвитку особистості юного науковця-природознавця, виховання таких якостей характеру як цілеспрямованість, спостережливість, працьовитість, наполегливість, уміння виділяти головне, аналізувати, формулювати висновки, аргументовано висловлювати свою точку зору, відстоювати свою позицію щодо шляхів вирішення певних проблем, формування екологічної самосвідомості та інше.

Навчально-виховний процес в секції географії МАН проводиться диференційовано відповідно до віку, індивідуальних можливостей, інтересів, нахилів, здібностей, стану здоров'я учнів з використанням різних організаційних форм роботи: гурткова робота, урок, лекція, індивідуальні заняття, консультація, конференція, семінар, курси, вікторина, змагання, зльоти, олімпіади, конкурси, виставки, екскурсії, наукові експедиції, практична робота в лабораторіях, самостійна робота тощо.

Навчання в секції здійснюється за типовими навчальними планами і програмами, що затверджуються Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України. На основі типових навчальних планів і програм методистами територіальних відділень МАН та керівниками секцій на місцях розробляються робочі навчальні плани і програми. Запропонуємо власну структурно-логічну схему такої програми.

Робоча програма повинна складатися з кількох змістовних блоків. Перший блок має бути спрямованим на ознайомлення учнів із особливостями ефективної та раціональної організації науково-

дослідницької діяльності, методикою та методами наукових дослідницьких робіт з географії, сучасними вимогами щодо оформлення наукової звітності, джерелами та видами наукової інформації, способами і методикою їх результативного опрацювання та аналізу, особливостями збору та систематизації географічної інформації. Прикладом тем з даного блоку можуть бути такі навчальні теми: «Основи наукових досліджень. Організація науково-дослідницького процесу», «Джерела географічної інформації: картографічні матеріали, періодичні географічні видання, бібліотечні ресурси», «Електронні джерела географічної інформації. Географічні інформаційні системи», «Основні етапи проведення наукового географічного дослідження», «Основні складові науки. Види наукової роботи. Суб'єкти наукової діяльності», «Конкретно-наукові методи дослідження в географії», «Системний підхід та системний метод в географії», «Підготовка до захисту наукових робіт, остаточне оформлення наукової звітності» та інші.

Другий блок робочої програми необхідно приділити вивченню основ «польових» та лабораторних географічних досліджень (картографічних, геологічних, геоморфологічних, кліматологічних, гідрологічних, ґрунтознавчих, біогеографічних, ландшафтознавчих, геоecологічних, суспільно-географічних та інших), обробці і фіксації їх результатів. Класичні теми блоку – «Основи польових ландшафтознавчих досліджень: специфіка, напрями, методика», «Роль соціологічних досліджень в географії», «Збір та систематизація первинної наукової інформації в географії», «Статистичні та графічні методи обробки зібраної первинної наукової інформації в географії», «Лабораторні методи дослідження ґрунту» тощо.

Третій блок програми розрахований на розкриття найважливіших проблем географічного середовища, розширення географічного кругозору учнів, отримання ними додаткових та глибоких знань з географії і суміжних дисциплін (екології, біології, економіки, соціології тощо). Теми даного блоку слід розробляти в першу чергу на краєзнавчому матеріалі, певні процеси і явища розглядати на прикладі регіону, місцевості, де працює секція, однак при цьому не варто забувати і про вивчення актуальних на сьогодні глобальних проблем розвитку природи і суспільства та їх взаємодії. Такими темами можуть бути: «Особливості природно-заповідного фонду України та Кіровоградщини: проблеми і перспективи», «Проблеми взаємодії природи і суспільства. Світові екологічні та економічні кризи, їх дослідження та розв'язання засобами географії», «Геоecологічна ситуація в регіонах України: комплексний аналіз», «Урановидобувна промисловість Кіровоградщини, її вплив на довкілля та здоров'я людей», «Демографічні проблеми України і Кіровоградської області, шляхи їх вирішення» та інші.

Певну кількість годин в роботі секції слід виділити й на екскурсії (екскурсія до бібліотеки, краєзнавчого музею, науково-дослідної установи, гірничовидобувного кар'єру, на дослідний майданчик метеостанції тощо), зустрічі з провідними науковцями, польові виїзди, наукові експедиції, самостійне опрацювання деяких тем, підготовку доповідей, написання та публічний захист наукових робіт.

Програмою необхідно передбачити різні форми аудиторних занять: лекції, практичні заняття, лабораторні роботи, семінари, консультації, співбесіди по перевірці домашніх завдань, урок-тестування зі шкільного курсу географії з метою визначення рівня підготовки учнів та кола їх наукових географічних інтересів, урок-дискусія, урок-конференція, аналіз стану підготовки наукових робіт, поточні та підсумкові контрольні роботи.

По закінченню навчання в секції географії Малої академії наук її вихованці повинні мати певну систему закріплених знань та сформованих умінь, зокрема, в першу чергу, вони *повинні знати*:

- визначення поняття «наука» та «наукова діяльність»;
- основні складові науки;
- систему наукових звань та наукових посад;
- умови ефективної організації наукового дослідження з географії;
- етапи наукового географічного дослідження;
- особливості наукового пізнання в природничих науках загалом та в географії зокрема;
- визначення методології, методики, техніки, методу, прийому та операції наукового пізнання;
- методологічні рівні наукового пізнання;
- категоріальний апарат методології географічної науки;
- основні методологічні принципи наукового дослідження в географії;
- основні методи наукового географічного дослідження та особливості їх застосування;
- види та джерела наукової інформації;
- методику роботи із різними джерелами наукової географічної інформації;
- особливості організації різноманітних польових та камеральних географічних досліджень;
- особливості обробки результатів наукового географічного дослідження;
- функції, класифікацію та структуру географічних інформаційних систем;
- форми наукової звітності;
- види наукових робіт та звітів;

- сучасні вимоги до оформлення наукових звітів та наукових робіт;
 - процедуру презентації та привселюдного захисту наукових робіт.
- Крім знань, молоді науковці також *повинні вміти*:
- розрізняти різні види наукової діяльності;
 - правильно та ефективно організовувати процес наукового дослідження з географії;
 - раціонально застосовувати методологічний арсенал географічної науки для отримання наукових знань;
 - використовувати різні джерела знань для отримання нової наукової інформації;
 - збирати, систематизувати та аналізувати отриману наукову географічну інформацію;
 - формулювати висновки на основі зібраної наукової інформації та проводити важливі узагальнення;
 - дотримуючись сучасних вимог щодо оформлення, готувати наукові доповіді, реферати, науково-дослідні роботи з географії;
 - правильно підготувати презентацію та провести публічний захист наукового географічного дослідження;
 - брати участь в наукових дискусіях, аргументовано відстоювати власну точку зору, пропонувати свої рішення стосовно розв'язання певних проблем та ситуацій.

Важливим моментом роботи секції «Географія» Малої академії наук є оцінювання навчальних та наукових досягнень її учнів, а тому питання розробки об'єктивних критеріїв та ефективної системи даного оцінювання є надзвичайно актуальним в роботі керівника секції та методистів. Для прикладу наведемо перелік найважливіших критеріїв оцінювання знань і умінь, розроблений керівником однієї з секцій к.г.н. Ю. Ю. Онойко:

- ступінь опанування теоретичними знаннями з географії;
- рівень осмислення здобутих знань;
- повнота розкриття головних понять, точність застосування наукових термінів;
- правильність виконання практичних дослідницьких завдань;
- оволодіння уміннями і навичками правильно і ефективно застосовувати основні принципи організації наукового дослідження з географії на практиці;
- ступінь розвитку творчого мислення, сформованість наукового географічного світогляду та культури науково-дослідницької роботи;
- вміння самостійно отримувати наукову інформацію, готувати наукові роботи, згідно найсучасніших вимог оформляти наукові звіти з географії тощо.

Висновки. Таким чином, в роботі секції географії варто продумано поєднувати заняття з основ та методології наукового дослідження, особливостей організації та проведення конкретних «польових» і лабораторних географічних досліджень та заняття присвячені поглибленню теоретичних знань з географії. Лише за таких умов вихованці секції отримують певну систему необхідних знань та сформованих умінь, а в роботі секції буде досягнуто поставленої мети, яка полягає у забезпеченні творчої реалізації обдарованої молоді та формуванні у них наукового світогляду.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Булава Л. М., Кушнір Л. М., Федій О. А. Методичний посібник щодо підготовки і захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН. Секція географії. – Полтава: ПОЦН-ТТУМ, 2008. – 36 с.
2. Вовк О. В. Методичні рекомендації щодо підготовки і написання науково-дослідницької роботи з географії та геології в системі Малої академії наук України. – Харків, 2009. – 53 с.
3. Ковбасенко Л. І. Мала академія наук України як пріоритетна форма позашкільної освіти // Обдарована дитина. – 2001. – №3. – С.30-34.
4. Крачило М. П., Серебрій В. Географія. Практичні заняття на місцевості. – Київ: Шкільний світ, 2006. – 127 с.
5. Онойко Ю. Ю. Особливості організації науково-дослідної діяльності з географії серед учнів старшої школи (на прикладі Малої академії наук учнівської молоді) // Збірник «Наукові записки». – Випуск 99. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – С.141-147.
6. Романів О. Я., Мартинюк В. О., Романів А. С., Ярошенко О. В. Учнівські науково-дослідницькі роботи з географії: методологія та методика. – Рівне, 2010. – 250 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Онойко Юрій Юрійович – кандидат географічних наук, старший викладач кафедри географії та геоекології Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В.Винниченка, керівник секції географії кіровоградського територіального відділення Малої академії наук учнівської молоді.

Коло наукових інтересів: проблеми систематики та класифікації галогенних ґрунтів України, закономірності їх поширення, методика організації науково-дослідної діяльності з географії серед учнів старшої школи.